

*Duje Tičinović**

**MARK BLYTH: POLITIKA REZANJA POTROŠNJE:
POVIJEST JEDNE OPASNE IDEJE**

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja,
Zagreb, 2015, str. 320

Nedavno je u izdanju Nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja – objavljen hrvatski prijevod jedne aktualne i zanimljive publikacije. Riječ je o knjizi pod naslovom Mark Blyth: *AUSTERITY: History of Dangerous Idea*”, Oxford University Press, Oxford, 2013 (reprint 2015), str. 336.

S obzirom na njen kritički odnos prema (danas raširenoj) politici rezanja (smanjivanja) državne potrošnje (što izaziva i smanjivanje ukupne efektivne potražnje), ova knjiga će, nadamo se, biti zanimljiva hrvatskim ekonomistima i političarima, kako zbog njenog sadržaja, tako i zbog ličnosti njenog autora i njegovih kritika politike rezanja potrošnje.

U biografskoj crtici profesora međunarodne političke ekonomije Marka Blytha, koja se nalazi na mrežnim stranicama njegove matične akademske institucije, prestižnog američkog Brown University, stoji da je autor “posebno zainteresiran za načine kako neizvjesnost i slučajnost utječu na složene sustave, i zašto pojedinci nastavljaju vjerovati određenim ekonomskim idejama unatoč gomilama dokaza koji ih opovrgavaju”. Autorova karijera obilježena je proučavanjem povijesti ekonomskih doktrina iz politološkog gledišta. Politika rezanja državne potrošnje predstavlja primjer skupa ideja u koje mnogi vjeruju usprkos gomili dokaza koje takvu politiku osporavaju.

Ekonomske mjere politike rezanja potrošnje, kao tip ekonomske politike ne zauzimaju mjesto niti u jednoj relevantnoj ekonomskoj teoriji o funkcioniranju i

* D. Tičinović, mag. oec. (E-mail: duje.ticinovic@gmail.com).

reprodukciji ekonomskog i političkog života. Unatoč nedostatku teorijskih temelja takve politike i velikom broju empirijskih podataka koji dovede u pitanje njezinu efikasnost, ona se, već nekoliko desetljeća, opetovano pojavljuje kao dominantna praksa rješavanja problema zvanog 'prevelik javni dug'. Knjiga M. Blytha je zanimljiva zbog toga što ona razotkriva uzroke zbog kojih se, u određenim trenucima, politika rezanja potrošnje u mnogim zemljama prihvaća kao put izlaza iz krize i ponavlja kao mantra u mnogim političkim odlukama. Detaljnom komparativnom analizom rezultata i same logike aktivacije mjera rezanja potrošnje u razvijenim kapitalističkim državama, autor pokušava odgovoriti na pitanje o poželjnosti samih ideja u pozadini politike rezanja potrošnje kao standardiziranog odgovora na otegotnu ulogu nacionalnih dugova.

Na početku knjige nalazi se predgovor hrvatskom izdanju kojeg je napisao dr. sc. Rajko Odobaša, profesor Političke ekonomije na pravnom fakultetu u Osijeku. Nakon toga slijedi predgovor autora knjige pod nazivom: *Politika rezanja potrošnje, moja osobna povijest*. U nastavku teksta nalazi se sedam poglavlja od kojih je zadnje i sedmo poglavlje zaključno. Na kraju se nalazi pogovor, kojeg je napisao dr. sc. Boris Cota, profesor Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, te bilješke i kazalo imena.

U prvom i **uvodnom poglavlju** pod nazivom *Počelnica iz politike rezanja, zaduženost i igrokazi s moralnom poukom*, autor pomoću kombinacije analitičkog pristupa i podataka iz bliske nam povijesti, dokazuje da mjere rezanja potrošnje nisu dio adekvatne ekonomske politike u kriznom i post-kriznom razdoblju. Nadalje, u kratkim crtama opisani su gospodarski uvjeti koji su politike rezanja državne potrošnje još jednom izbacili na veliku pozornicu. Blyth pokazuje da raznolike i naoko nepovezane nedaće poput slabog rasta američke ekonomije u post-kriznom razdoblju, masovne nezaposlenosti u Španjolskoj, porasta siromaštva u Grčkoj, potresa na tržištu obveznica zemalja EU, mogućnosti ugroze eura kao jedinstvene valute Eurozone, masovnih prosvjeda protiv rasta dohodovne nejednakosti diljem svijeta, imaju zajednički nazivnik – mjere rezanja države potrošnje. Blyth mjere rezanja potrošnje tj. smanjivanje državnih rashoda opisuje kao „oblik svojevoljne deflacije pomoću kojih se ekonomija prilagođava nastalim okolnostima smanjivanjem plaća, cijena i javne potrošnje kako bi se obnovila konkurentnost. A prilagodba (kako se tvrdi) najuspješnije se postiže rezanjem državnog proračuna, zaduženosti i deficita. Taj postupak, vjeruju njegovi zagovornici, „udahnut će u ekonomiju ‘poslovno povjerenje’ budući da vlada više neće niti ‘istiskivati’ tržišne investitore isisavajući sav raspoloživi kapital prodajom svojih obveznica, niti će povećavati ‘ionako već prevelik’ nacionalni javni dug.” (str.22)

U gornjoj konstataciji autor vidi dva krucijalna problema (javni dug i mjere rezanja potrošnje) na koje nudi i dva odgovora: (1.) država i javna potrošnja nisu primarni uzroci eksplozije javnog duga tokom i nakon financijske krize, (2.) niti su mjere rezanja potrošnje adekvatne mjere ekonomske politike koje mogu smanjiti

nagomilani dug, niti mogu – što je bitno - usmjeriti gospodarstva prema novom rastu. Rast duga u godinama financijske krize s obje strane Atlantika nije posljedica enormnog povećanja javne potrošnje poput financiranja javnih usluga (red i sigurnost, zdravstvo, obrazovanje, socijalni transferi i dr.). Rast javnog duga je posljedica sanacije bankarskog sustava koji je prvenstveno privatnom inicijativom – unutar sustava obilježenog politikom deregulacije i sekuritizacije u SAD-u od 1970-ih nadalje, uvođenjem eura kao jedinstvene valute u Eurozoni, izdavanjem prevelike razine duga (iskorištavanjem financijske poluge do prije neslučenih omjera), naphivanjem cijena imovine i kreditnim mjehurima – doveo do financijskog sloma čime se i realna ekonomija našla u neslučenim problemima. Spašavanjem bankarskog sustava, koji je zloporabio povjerenje u financijske institucije te proizveo ogroman moralni hazard, država je preuzela dug na sebe. Drugim riječima, cijena spašavanja bankarskog sustava jest povećanje javnog duga, koji se *de facto*, na taj način, pretvara u dug poreznih obveznika.

Interpretaciju mjera politike rezanja državne potrošnje kao lijeka koji će navodno dovesti do smanjenja bremena duga te ekonomskog rasta, autor temeljito istražuje tokom cijele knjige, dok osnovne logičke nekonzistentnosti autor razotkriva u uvodnom poglavlju. Tako navodi da je rezanje potrošnje kao ekonomska politika nepravedno jer teret trpljenja takvih politika različito pogađa pojedince ovisno o njihovom položaju u dohodovnoj distribuciji. Oni ‘s dna’ gube mnogo više od onih ‘na vrhu’ distribucije dohotka iz jednostavnog razloga što se imućniji sloj puno manje oslanja na usluge pružane od strane države te posjeduju puno više bogatstva i imovine s kojom mogu podnijeti mjere rezanja. Ako oni ljudi koji se nalaze ‘na dnu’ ne mogu podnijeti teret rezanja i smanjenje svog dohotka, pa takvu politiku smatraju disproporcijalnom i nepoštenom, tada, politika smanjivanja državnih rashoda, u demokratskom poretku, neće donijeti pozitivne rezultate.

Nadalje, politika rezanja potrošnje pati od ‘pogreške kompozicije’, logičke pogreške koja vuče sličnosti s Keynesovim ‘paradoksom štednje’. Preko ‘pogreške kompozicije’ M. Blyth objašnjava da bi politika rezanja državne potrošnje bila efektivna za pojedinu zemlju ali nikako za sve zemlje ukoliko ih simultano provode. Kako bi država X uspjela podići dohodak mjerama rezanja, treba postojati država(e) Y koja trguje s državom X uz uvjet da neće štediti već trošiti (uvoziti od države X) i time akumulirati dohodak od kojeg će država X štedjeti i smanjivati svoj dug. Međutim, ako većina trgovinskih partnera države X provodi mjere smanjenja potrošnje, time se ukupna ekonomska aktivnost smanjuje te država X ne ostvaruje dohodak od kojeg će štedjeti. Padom dohotka njezin relativni dug se povećava. Ukratko, ne možemo rezati potrošnju u istom trenutku, kada se bruto domaći proizvod smanjuje, što se danas pojavljuje u mnogim zemljama Eurozone.

Iznošenjem gore navedenih logičkih nekonzistentnosti koje autor pripisuje politici rezanja potrošnje i opisom uzroka zbog kojih su mjere štednje neefikasne i

nepravdne, najvredniji je dio ove knjige, koji prosječno obrazovanom ekonomistu daje drugačiji pogled na uzroke krize i problematiku 'prevelikog' javnog duga u mnogim zemljama na Zapadu.

U **drugom poglavlju** pod nazivom *Amerika: Prevelika da bi smjela propasti?*, autor opisuje idejne izvore recentne financijske i ekonomske krize. On ih nalazi u neoliberalnoj školi, odnosno u monetarističkoj kontrarevoluciji, koja je započela u 1970-tim godinama u SAD, a poslije se proširila po svučilištima diljem svijeta. U konfrontaciji s keynesijanzmom, neoliberalna škola je preporučila reprivatizaciju, deregulaciju, niz novih 'proizvoda' u bankarskoj industriji, sekuritizaciju rizičnih kredita, itd.

Neoliberalna ekonomska teorija podrazumijeva minimalnu ulogu države u kontroliranju tržišnih procesa pa uloga regulacije ustupa mjesto samoregulaciji tržišnih aktera. Hegemonija neoliberalnih ideja u akademskom kao i u diskursu kreatora javnih politika, gubitak vjerodostojnosti regulatornih agencija, velika dohodovna nejednakost zamaskirana masovnim izdavanjem kreditnih linija od 1970-ih naovamo i prvenstveno aktivnosti privatnog sektora čine glavne uzročnike financijske katastrofe 21. stoljeća. Identificiranjem uzročnika krize poviše navedenih, autor ne vidi razlog zašto bi politika štednje, odnosno smanjivanja javnog budžeta i javnih usluga, bila adekvatni način rješenja problema.

U **trećem poglavlju** pod nazivom *Europa: Prevelika da bi se mogla spasiti?*, autor prebacuje fokus na zemlje EU te opisuje način na koji je kriza uvezena iz SAD-a preko bankarskog (privatnog) sektora i eksplozije nacionalnih dugova pojedinih zemalja EU. Blyth tvrdi da spomenuti dugovi nisu isključiva posljedica nerazumnog trošenja javnog novca, već spašavanja banaka koje su, zbog upotrebe toksičnih instrumenata, ugrozile svoju likvidnost i solventnost. Način na koji mediji, političari i pojedinci bliski financijskom sektoru pronalaze problem u visini dugova pojedinih država Eurozone, autor naziva najvećom 'zamjenom teza' u povijesti u kojoj cijenu grijeha financijskog sektora plaćaju porezni obveznici. Također, autor je vrlo pesimističan u pogledu brzog i efikasnog oporavka gospodarske aktivnosti i povratka na stope rasta prije eskalacije krize, a pogotovo naspram institucionalnog okvira Eurozone u kojima fiskalne i monetarne politike nemaju manevarskog prostora za proaktivno antikrizno djelovanje. Analogiju Eurozone i politike zlatnog standarda, autor smatra iznimno korisnom jer su u oba sustava manevarske mogućnosti vlastodržaca sužene te se politika deflacije (rezanja potrošnje) nameće kao jedino valjano rješenje.

U drugom dijelu knjige pod nazivom *Dvostruka povijest politike rezanja*, autor se odmiče od recentnih ekonomskih fenomena. On ovdje temeljno istražuje genezu koncepta politike rezanja državne potrošnje te efekte njezine primjene kroz povijest. Štednju (smanjivanje državnih rashoda) kao koncept ekonomske naravi, autor pronalazi prvenstveno u radovima liberalnih filozofa, počevši od Locka, Hu-

mea, Smitha preko Schumpetera i Friedmana, pa do mislilaca njemačkog ordoliberalizma. Politika rezanja potrošnje nije razrađena ekonomska teorija već skup vjerovanja i ideja o optimalnoj ulozi države u gospodarstvu te sadrži aspiracije ka smanjenju uplitanja države u privredni život pojedinca. Premda je intelektualna povijest politike rezanja potrošnje „kratka i plitka“ (str. 125), ona se do danas održala kao snažan koncept vlastodržcima pri upravljanju gospodarstvom, posebno u kriznim periodima. U ekonomskoj historiografiji, autor pronalazi primjere pojedinih zemalja koje su primjenom mjera rezanja državne potrošnje uspjeli pokrenuti rast, međutim u tim slučajevima nije prisutna ‘pogreška kompozicije’: ta gospodarstva nisu provodila mjere smanjivanja potrošnje u fazi pada proizvodnje i domaćeg bruto proizvoda, već u fazi njihove ekspanzije. Trenutna situacija u Eurozoni, u kojoj se primjenjuju mjere rezanja potrošnje, a pogotovo u zemljama PIIGS-a, ne može se opisati kao faza ekspanzije proizvodnje i ekonomskog rasta. **M. Blyth smatra da je politika rezanja potrošnje opasna ideja.** On to dokazuje i pomoću usporedbe sadašnje ekonomske situacije u Eurozoni sa pogubnom politikom deflacije u poratnom periodu u 1920-ih i 1930-ih koja je dovela do najvećeg ratnog sukoba u dosadašnjoj povijesti. Tada je masovna ratna potrošnja poslužila kao poluga oporavka gospodarstava nakon osiromašenja koje je nastalo zbog provođenja politike rezanja državne potrošnje.

U zaključnom poglavlju pod nazivom *Kraj bankarstva, nove storije i budućnost u većim porezima*, Mark Blyth opisuje ekonomske rezultate politike rezanja potrošnje u zemljama EU koje su bile najviše pogođene ekonomskom krizom. On istovremeno razmatra i moguće alternative politici štednje. U engleskom reprint izdanju ovog djela iz 2015. godine, M. Blyth potvrđuje svoje pretpostavke o neefikasnosti politike rezanja potrošnje u ostvarenju većih stopa ekonomskog rasta na temelju empirijskih podataka. Uspješno brani i tezu da politike smanjenja državnih rashoda ne mogu smanjiti razine nacionalnih dugova, već ih kroz vrijeme čine relativno većim nego prije. Također, predlaže pojačanu regulaciju finansijskog sektora u svrhu plasiranja finansijskih sredstava u realni sektor ekonomije radi povećanja proizvodnje i zaposlenosti, a ne u finansijski sektor koji je ostvario velike profite bez pozitivnog efekta na ostatak privrede. Kao jedno od rješenja za povećanje ekonomskog rasta, autor spominje progresivno oporezivanje (*‘Stezanje remena proporcionalno veličini hlača’*), odnosno smanjenje dohodovne nejednakosti koje može polučiti valjane impulse za stabilan ekonomski rast uz očekivano povećanje jednakosti šansi i socijalne mobilnosti.